

BIHARVÁRMEGYE

TÖRVÉNYHATÓSÁGI BIZOTTSÁGA

ÁLTAL

HAZÁNK EZERÉVES FENNÁLLÁSÁNAK

MEGÜNNEPLÉSE ALKALMÁBÓL

NAGYVÁRADON 1896. ÉVI MÁJUS HÓ 12-ÉN

TARTOTT

DISZKÖZGYŰLÉSRŐL

SZÓLÓ

JEGYZŐKÖNYV.

*2721
96 Kaposi*

NAGYVÁRAD,

SZENT LÁSZLÓ-NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1896.

Jegyzőkönyv,

felvettett Biharvármegye törvényhatósági bizottságának
1896. évi május hó 12-én Nagyváradon tartott díszközgyűléséről.

Jelen voltak:

Dr. Beöthy László főispán, mint elnök; Szunyogh Péter alispán; Papp János főjegyző; Tóth Dezső tiszti főügyész; dr. Schlauch Lőrincz bíbornok, v. b. t. t., nagyváradai lat. szert. püspök; Pável Mihály v. b. t. t., nagyváradai gör. kath. püspök; Tisza Kálmán v. b. t. t., országgyűlési képviselő; br. Dóry József v. b. t. t., nyugalmazott főispán; Nogáll János, Winkler József püspökök; Goldis J. József püspöki helynök; Radnai Farkas, Széchenyi Jenő, Zajnay János kanonokok; Baranyi Ödön, Beöthy Algernon, Markovits Kálmán, Rezei Silvius, Rigó Lajos, Telegdi József, Tisza István országgyűlési képviselők; Ferdényi Kálmán árvaszéki elnök; Cziffra Gerő főpénztárnok; Miskolczy Árpád főszámvevő; dr. Beöthy Pál, Bérczy Imre, Beliczay Sándor, Bölöny György, Dobozy Kálmán, Éder Géza, Ertsey Dezső, Fráter Barna, Kékuss István, dr. Miskolczy Ferencz, Morvay Tihamér, Nagy Márton, Nyisztor Alajos, Rednik Gábor, Szathmáry K. Andor, Veitersütz János főszolgabírók; Alacs Károly, dr. Andrassy Ernő, Balázsházy Bertalan, Balogh Elemér, ifj. Balogh László, Balogh Lajos, dr. Balogh Elek, Balogh Kálmán, Baranyi Menyhért, Baranyi András, Baranyi Adolf, Baranyi Zsigmond, Baranovits Ferencz, Barthos Gyula, Beöthy Attila, Beliczey Elek, Bereczky Dániel, Bereczky Imre, Bereczky Máté, Bereczky Géza, Berger Gyula, Beck Henrik, Bernáth István, Bibó Lambert, Biró László, ifj. Bika János, id. Bika János, Bondár Ferencz, Botta Sámuel, Bróda Kálmán, Bogdán Andor, Boros János, Bögös Lajos, Böhm Ferencz, Böszörményi Lajos, dr. Brán Felicián, Bügler Jakab, Bige György, Borsos Béla, Czajlik György, Czeplédy Imre, Czibenszky Vazul, Ciumpé Tivadar, Csapó Ferencz, Csapó Dezső, Daraban Gerő, Darvay Ferencz, Dáni István, Dessenffy László, Des Echerolles Kruspér Károly, Egán Lajos, Ertsey Lajos, Ertsey Géza, Erdélyi Farkas, Erdélyi Gyula, Ertsey Kálmán, Ertsey Zsigmond, Faliczky Viktor, Fassie Tódor, Fándly József, Farkas Ferencz, Farkas Sieh, dr. Fássy Lajos, Ferencsik Ödön, Fekete Sándor, Feiler József, Fényes Aurel, Fényes Zoltán, Fényes Endre, Filip Sándor, Filip Tódor, Flatt Károly, Fleischer Miksa, Fráter Kálmán, Fráter András, Futó

József, Füredy László, dr. Garán János, Gáspár Dániel, Gálbory Sámuel, Geiringer Mátyás, Gerlán János, Géczy Lajos, Géczy János, Gólya János, Grósz Zsigmond, Gyémánt Mihály, Győry Géza, Gyurkovits Kornél, Habókay József, Hanzély István, Hanák Sándor, Hegyesi Márton, Hőgye Imre, Hranitzky Károly, Hirschmann Konrád, Horváth Endre, Hornyánszky Pál, Iván János, Jancsó Dezső, Jakabfi Lipót, Jelencsik István, Jerzsák István, dr. Jerzsák Ignác, Jezerniczky Dénes, Juricskay Ákos, Kacsvinszky Andor, Kathó Ferencz, Kálmándy Mihály, Karsch Lollion, Kerekes Gyula, Keszthelyi Zoltán, Kenéz Sándor, Kenyeres János, Kepes Nándor, Kernáts János, Király Viktor, Kiss Béla, Kiss Gyula, Király Károly, Klobusitzky Béla, Kónya Ferencz, Kovács Béla, Kovács András, Kovács Gyula, dr. Kovács Jenő, Kornstein Emil, Kornstein Hermann, Korda Andor, gróf Kornis Károly, Korom József, Középeßy Kálmán, Körffy Károly, Kovács Ákos, Lázár Zoltán, Lakos Alajos, Lakatos Ede, Lakatos Antal, Leel-Össy Albert, Lévy Mihály, Lévy József, Lestyán Adorján, Lichtman Menyhért, Lovassy Andor, Lovász Sándor, Lovas Sándor, Lovassy Ferencz, Matolcsy Imre, Márky Albert, Márton István, Mártonffy Gyula, Magyary Miklós, Marjay Ferencz, Madary István, Markovits Antal, Markovits Károly, Medvessy József, Meskó Boldizsár, Mezey Gyula, Militzer Jakab, Militzer Gyula, dr. Miskolcsey Imre, Miskolcsey György, Mihucz Péter, Morarescu György, Mózes Imre, Molnár József, K. Nagy Endre, L. Nagy Mihály, Nagy Károly, Nagy Imre, Nádudvary Lajos, ifj. Nadányi Miklós, Nadányi Jenő, Nemes Ferencz, dr. Nemes Imre, Nyíry István, Nagy Lajos, Olasz Elemér, Olasz Gyula, Osváth Lajos, Osváth Gyula, Örley Kálmán, Ötvös Béla, Ötvös Gyula, Paksy Albert, Penkert Mihály, dr. Péchy Károly, Platthy Miklós, Popescu Mihály, Popa Miklós, Puskás Lajos, dr. Popovits György, Racsek János, Rézman Márton, Rigó Ferencz, Roxin György, Roxin Miklós, Román József, Rosmann Izsák, Rózsavölgyi László, Schlauch Nándor, dr. Sebes Lajos, Sinszky Ferencz, Schwarz Jakab, Schwarz Gyula, Schwarz Ferencz, dr. Simenszky Román, Stern Márton, Sternthal Arthur, Sternthal Adolf, Sternberg Lázár, Stépán István, Steinbach Ervin, Steiner Bernát, Szathmáry Mihály, Szász Ágoston, Szele György, Szemes László, Szikszay Lajos, Szártory Endre, Szentgyörgyi Miklós, dr. Szirmay Vilmos, Szilávy Ferencz, Szőke József, Szőke Sámuel, Szunyogh Lóránd, Szunyogh Szabolcs, Szunyogh Zsigmond, Szunyogh Zoltán, Szuchanek Antal, Szigethy Elek, Tar Gábor, Tar István, Tardy György, Telegdi Lajos, T. Thury Ignác, ifj. Tisza Kálmán, Tokaji Elek, Tóth Mihály, Tóth Sándor, Torma Lajos, Ujházy Antal, Ungváry Imre, Udvarhelyi Béla, Veres Sándor, Végh József, Vidovich György, dr. Wallner Ödön, Vattay Gyula, Weiszlovits Emil, Weiszlovits Gyula, Wertheimstein Alfréd, Zathureczky Albert és Zsigó Endre bizottsági tagok.

240.

Főispán ur délelőtt 10 órakor kíséretével a vármegye székházának tanácsstermébe belépve és a nagyszámmal magyar díszben és ünnepi ruhában megjelent bizottsági tagok éljenzése közben elnöki helyét elfoglalva, a következő beszéddel nyitja meg a közgyűlést:

»Melegen üdvözlöm Biharvármegye törvényhatósági bizottságának megjelent tagjait és bizonyos nemével a megilletődésnek, melyet a hazafiui öröm, a jogosult hazafiui büszkeség támaszt bennem azon felemelő gondolatra, hogy államunk annyi átélt viszontagságok daczára fennállásának ezredik évébe lépett.

E nagyjelentőségű tény általános, országos ünneplésből méltán és joggal veszi ki a maga részét a vármegye is, mert a vármegyei intézménynek története egykoru hazánknak, mint egységes államnak, állandó alapokon történt szervezkedésével és történetének e hosszú kilencz századot felölelő folyamata alatt a vármegyéknek mindig az képezte legfőbb törekvését, melynek ma ezredik évét ünnepeljük, hogy hazánkat mint alkotmányos, egységes és nemzeti államot fenntartsák, biztosítsák. Épen ezért a mai ünnepély a vármegyékre nézve nem csak a magyar állam ezeréves fennállásának, hanem saját hazafias törekvésük elért fényes sikerének ünnepe is. Eme körülmény kölcsönöz a mai ünnepnek különös jelentőséget, különös méltóságot s a mai napra egybehívott rendkívüli közgyűlést ennek kiemelésével kívántam megnyitni.«

Átadja ezután a szót *dr. Schlauch Lőrincz* bibornok, nagyváradi lat. szert. megyés püspök, bizottsági tagnak, ki a jelen voltak általános figyelmétől kísért és a kitörő éljenzés és helyesléssel sűrűn félbeszakított következő beszédével okolja meg felszólalása végén előterjesztett indítványát:

Tekintetes közgyűlés!

A hazaszeretnek szent tüze ég ma lelkünkben, tisztábban és melegebben, mint bármikor. Magasra száll lelkünk, ég felé tör, hogy felkeresse a szeretetnek örök forrását: az Istent, kit egy ezreden át nemzetünk sajátjának: »Magyarok Istenének« nevezett, hogy hálát adjon azon kimondhatatlan jóságért és kegyelemért, melylyel az európai nemzetekhez aránylag kis magyar nemzetet annyi balsors közt fenntartotta és nem engedte elmerülni az őt körülözönlő idegen fajú és ajkú népegekbe.

Hány nemzet tűnt már el ezer év óta Európa térképéről, hány ország veszett el, mennyi korona lett összetörve, hány hatalmas dynastia lett eltemetve az enyészet tengerébe!?

És édes hazánk kies rónáin, ott, ahol ma virágzó városok vagy falvak állanak, ahol ma dús vetemények zöld színben pompáznak, mennyi rom van ott eltemetve? Van-e arasznyi föld, melyet fel nem dúlt volna a száguldó és öldöklő ellenség, vagy nem pirosított volna magyar vér? És e romokhoz mennyi keserű emlék fűződik, s a vér mennyi lelkesedésnek, mennyi szeretetnek, mennyi áldozatnak és könynek volt az ára?!

A feldúlt földet az idő és a békének fegyvere: az eke kiegyenlítette; a vér is felszáradt, vagy új életnek nyújtott tápanyagot; de az emlék, mely mindezekhez fűződik, nem halt ki. Csak a mi anyagi volt, porladozott el, a szellem él.

Őseink szelleme száll ma fel sírjaikból; ezer évnek évkönyvei nyílnak ma meg, melyeknek lapjaira érczetükkkel írta fel a részrehajlatlan történelem nemzetünk életének phasisait. E lapokba rakta le az isteni Gondviselés a magyar nemzet életének bölcsészetét, mely a gondolkozó hazafi előtt feltárja a multnak titkait és a midőn oktat: következtetést enged vonni a jövő esélyeire, törekvéseire és reményeire.

Ki az, a ki e lapoknak bármelyikét is ki akarná tépni? és melyikét? Tán azokat, amelyekben a nemzetnek tévedései, vagy borús napjai vannak

feljegyezve? De nem szakítanók-e ki ezekkel azokat is, amelyekre apáink a nemzet dicsőségét írták. Nincsen fény árny nélkül; és ha mi egyéni multunkat, bármily zivataros volt légyen is az, szeretjük; kevésbbé fogjuk-e szeretni nemzetünket, ha tán tévedett vagy vétkezett? Nem nemzet az, melynek nincsen történelme; a történelem pedig a küzdelmeknek, a csalódásoknak, a szenvedéseknek és diadalmaknak láncolata.

Ne érintsük tehát azokat!

Az Isten keze írta azt oda!

Klió csak eszköz volt. Mert amely nemzet annyi balszerencse közt, elszigetelve a nagy néptömegek közt, mint egy kis oázis, ezer évig fenn tudott állani és nem szünt meg magyar lenni: annak életerejében egy égi mozzanat rejlik, mely azt fenntartotta és fenn fogja tartani.

A magyar nemzet ezer éves életének van psychológiája és aki azt meg akarja érteni, aki a multnak kulcsát birni kívánja, annak e lapok segítségével le kell szállani őseink lelkébe, szellemébe, szívébe, mert csak így magyarázhatja meg nemzetünknek hajlamait, természetét, jellemét, szóval szellemi életét; csak így kapcsolhatja össze okosan a multat és a jövőt, csak így lehet igazságos a mult és nyugodt a jövő iránt.

Két törvény van, amely a népek életét befolyásolja: a természeti törvény, mely kényszerítő hatással bír, mint általában a természeti törvények; és az erkölcsi törvény, mely a szabadságnak szülőanyja. Az előbbi ösztönszerűleg működik és a göröngyhöz láncolja a népeket; az utóbbi szabad röptöt ad a szellemnek és a művelődés tágas mezejére vezet.

Ha ezer éves fennállásunknak titkos rugóit keressük, ha haladásunknak vagy hátramaradásunknak indokait, nemzeti katastrofáinknak közelebbi vagy messzebben fekvő okait kutatjuk; ha átölelünk egész korszakokat, csoportosítunk mindent, amit a hazai történelem feljegyzett: akkor fel fogjuk ismerni azon irányelveket, azon eszméket, azon tényezőket, azon impulsív erőket, amelyek nemzeti életünket fenntartották vagy fejlesztették; de semmiesetre sem fogjuk ezeket visszavezethetni pusztán természetszerűleg, tehát kényszerrel működő erőkre, vagy egy állítólagos, világot mozgató törvényre, mely öntudatlanul vezette vagy inkább hajtotta volna nemzetünket egy ismeretlen cél felé. Mert ha ezen tudományos elméletet elfogadnók, ezzel lerontanánk minden idealismust, mely nemzetünk legjobbjait lelkesítette, őseink minden érdemeit eltagadnók, értéktelenné tennők mindazt, amit a hazáért tettek. A materialistikus világnézetben az idealismusnak nincsen helye.

Csak erkölcsi törvényben van felelősség és érdem, csak annak van moralis értéke, amit szabadon teszünk. Csak az erkölcsi világban van szabadság, csak a szabad fejlődésben van igazi művelődés. Csak azon nemzetnek életében van biztosíték, hogy fennmarad, amelyben az isteni erő, mint az erkölcsi világ alapja s éltetője uralja az élet phasisait.

A honfoglalásnál a nyers erővel és hatalommal találkozunk, mint minden gyermekkorát élő nemzetnél. De már a nemzetnek Szent István által történt megalapításánál és később annak Szent László általi megszilárdításánál észlelni lehet hatását azon erkölcsi tényezőknek, melyeknek kutforrása a kereszténység örök elveiben volt. Ők az éghoz kötötték nemzetünknek sorsát és ezáltal mindazt, ami a magyarban, a természet ezen büszke fiában, akár gondolkodás, akár érzelm tekintetében nemes, igaz és emelkedett volt, átszellemitették; ami ösztön volt, azt önérzetté tették.

A harcias csoportok, melyeket a hadi zsákmány közössége és a veszély

érzete tartott össze, egy nemzettestté lettek és e nemzettestben a kereszténység két gondolatot nemesített meg. Két gondolatot, mely a magyar névtől elválaszthatatlan lett, melynek ápolói, védelmezői dicsőítettek, megrontói közmegevetésnek tétettek ki. E két gondolat: a szabadság és a hazaszeretet volt. E gondolatok a magyarnál mintegy dogmává lettek.

A haza neve szent volt előtte, ezért élt, halt; a küzdelmek közt ez volt jelszava, szomorú napjaiban ez volt reménye és vigasztalása. Elfelejtett mindent Istenen kívül, csak a hazát nem; eltűrt mindent, de a haza megbecstelenítését soha. A hazaszeretet nemzeti cultus lett, a hazaárulás pedig gyalázat volt.

Ma is az!

Egész valója felháborodott a gondolatra, hogy a magyar bármikor dicsőítse az erősebbnek jogát, hogy bármikor önként meghajóljon az erősebbnek hatalma előtt. Szabad akart lenni mindig, szabad lelkiismeretében, szabad polgári életében, szabad családjának szentélyében, szabad egyéni jogaiban. Inkább megtört, de nem hajlott meg.

Ne keressük tehát nemzetünk multjában a tudósok által képzelt materialisticus irányelveket, hanem keressük az erkölcsi törvényeket és ezeknek szerzőjét: az Istent, ki utat mutatott neki, midőn Ázsiából megindult hazát keresni és vezette a civilizáció határára, hogy itt védőfal legyen a kereszténységnek, védője és sokszor áldozata a művelt Európának a pogányok ellen vívott harcában, hogy itt küzdve fenntartsa magát, fejlődjék és egykor faji és nemzeti tulajdonságainak megőrzése mellett a nyugatnak művelt nemzeteivel versenyezzen; versenyezzen mint előharcos a szabadságszeretetben, a minden szép és nemes iránti lelkesedésben. Ott elenyészett volna, itt fennmaradt; ott a vad népek dúló harcaiban tán legyőzve a szolgaság igája alá került volna, itt szabad nemzet lett — és amire nemzetünk mindenkor büszke lehet, — az európai művelt nemzeteket mintegy megelőzve, megteremtette a hatalmas angol nemzetel majdnem egyidejűleg az »Arany-Bullát«, a szabad Magyarországnak »Magna Chartáját.«

Béla király névtelen jegyzője mint történelmi tény hozza: hogy Pusztaszeren a hét magyar vezér Álmossal — Constantin császár szerint Árpáddal — vérszerződést kötött, melyben nagy vonásokban bennfoglaltatnak a majdnem ezeréves magyar alkotmánynak alaptételei, t. i. egy fejedelem, öröklési joggal Árpád családjában, a törzsök és nemzetségek jogos részvétele a tanácskozmányokban és a kormányzásban.

Ime egy majdnem unicum az európai nemzetek történelmében!

Egy maroknyi, a kulturának alantok fokán álló, Ázsia sivatagjait alig elhagyott nép megelőzi majdnem ezer évvel a modern államelméleteknek főelveit.

A központi hatalom korlátozása a periphericus erők által és ezeknek szabad concentricus működése az államfenntartó hatalom erősítésére; — ez azon két alapelv, mely a pusztaszeri szerződésben nemcsak rejlik, hanem mely az életből keletkezve, a nemzet életébe átültetve, képezi nemzetünk ezeréves évkönyvének legfényesebb lapját. E két tényezőnek egyensúlyában feküdt a nemzet poltikai életének számos sikere. Megsértve, sokszor a szenvedélyesség vagy a hatalom által veszélyeztetve, mégis e körül forgott nem egyszer a nemzetre nézve a lét vagy nem lét kérdése.

Ezen alapelvek nyilvánultak Szt. István azon bölcs intézkedésében, melylyel a vármegyei rendszert megalapította. És aki a multak iránti kegyeletet

kiváló magyar erénynek tartja: az nem fogja megtagadni ezen alkotás iránti tiszteletét sem és anélkül, hogy félnem kellene attól, hogy a »laudator temporis acti« névvel illettessem, ma, e nagy napon, amidőn az egész nemzet ünnepl, mélyen meghajlok azon szent alak előtt, kiben nemzetünk első nagy királyát tiszteli; meghajlok azon elv előtt, melynek alapján ezen intézményt teremtette; meghajlok azon kimondhatatlan szolgálatok előtt, melyeket ez a nemzetnek jó és rossz napjaiban tett; és ha jogosult az általános öröm s hála, jogosultnak kell tartanunk azon testületek ünneplését is, melyekből századokon át a nemzet politikai, jogi, igazságszolgáltatási és közgazdasági életére annyi haszon, annyi fény áradott.

Biharvármegye is nemes büszkeséggel tekinthet vissza viszontagságteljes multjára és Tekintetes Közgyűlés! ha e gondolatnál lelkem a szokottnál magasabbra száll, oda, ahol ma az érzelmek hatalma elnyomja a legékeőbb szavak varázsát, ahol az emlékek nagysága érezteti az emberrel azt, hogy mily tulmerész lehet az, aki annyi fényt, annyi nagyságot szegény szavakba akar öltöztetni; oda, ahol apáink dicsőült lelkei velünk ma szellemileg egyesülve, a nagy Istennek újlag felajánlják hazájuk, nemzetük, gyermekeik boldogságát: akkor, Tekintetes Közgyűlés! méltóztassék a kifejezések fogyatékosságát a nyelv szegénységének tulajdonítani.

Szent helyen állunk ma!

Szent László, történelmünk legmagasztosabb alakja, a legmagyarabb, a legbölcsebb, a legnagyobb király szentelte azt meg. Megszentelte mély vallásosságával, páratlan vitézségével, hazájának szeretetével, tetteivel, életével, sirjával. Ezzel az országnak egy megyéje sem dicsekedhetik. Ide zárandokoltak király-utódjai. Lábaihoz temetkeztek királyok, királyi hercegek, országnagyok. Mária királyné, Zsigmond császár és király itt vannak eltemetve. IV. László, III. Endre itt tartottak országgyűléseket. Báthory Zsigmond, Pázmány Péter itt születtek. 1604-ben Bocskay volt a vár ura és hogy ne hiányozzék a tragicum sem, Báthory Gábor itt öletett meg, itt volt fogoly Tököly. — Mindezek oly emlékek, melyek a mai ünnepnek keretében méltó helyet foglalnak.

Biharvármegye két testvérországnak határán lévén, a politikai és harci mozgalmak minden kellemetlenségeit századokon át volt kénytelen tűrni; de hazafias és magyar jellegét mindenkor hiven meg tudta őrizni, az alkotmányos küzdelmekben, melyek sokszor hevesek, sokszor szenvedélyesek voltak, mindenkor első helyen állott. Sok küzdőnek nemes utódait ma is van szerencsénk itt tisztelhetni.

Általában a vármegyék a szabadságnak és hazaszeretnek tüzhelyei, sokszor utolsó menhelyei, mindenkor azonban bátor védői voltak. A nemzettel éreztek, a nemzettel fejlődtek, mert annak constitutív tényezői voltak, sokszor egymást a haladásra nógatva, sokszor a rohamosan előretörőknek üdvösgátakat emelve.

De ezen működésbe belejátszott a mai korban a nemzeti életnek oly ritka ideális felfogása, tán nem egyszer az elvont elmélet is.

Az időnkint beállott harcban az ellentétek kiegyenlítése a jóakarattal, a hazaszeretettel, az élet jótékony behatása alatt eszközöltetett. Akiiket a zöldasztal elválasztott, azokat a társadalmi élet kiengesztelte, mert egy szabad nemzet szabad fiai lévén, tisztelték a véleményt, a meggyőződés szabadságát is. Őseink bölcsessége mindig számolt a körülményekkel és megtudta vonni a határvonalat, ahol az államhatalom megszűnjék és a törvényhatóságok közreműködése érvényesíthető és viszont.

A fő mindig az volt, hogy a törvényhatóságoknak annyi szabadság biztosítsék, hogy erkölcsi erejét kifejthesse, de a szabadság annyira ne tágítsák, hogy a nemzetnek akár fennállása, akár fejlődése szenvedjen. A szabadságot nem állították fel elv vagy axioma gyanánt, náluk a szabadság nem volt elv, hanem több ennél, tágasabb mint bármely politikai eszme. A szabadság őseinknél történelmi tény volt, mely előtt meghajolt mindenki. Századok vívmánya volt és az maradt s élt a nemzetben még akkor is, midőn elnyomva csak sírhatott. Nem az elv teremtette a szabadságot, hanem a magyar jellem, mely századokon át teremtette magának aényt, mely megdöntetlen jog lett. A szabadság nem az abstract képzeletben, hanem a történelemmel egybeforrt nemzeti szervezetben feküdt, melynek a szabadság oly kiegészítő részét képezte, hogy ez a nélkül nem is képzelhető. A szabadság csak ott virágozhatik, ahol az a nép életével összeforrt. Gyermekeimnek nincsen szabadsága, fejlett nemzet szabadság nélkül nem létezhetik.

Az 1848-iki alkotmány szélesebb alapokra fektette államszervezetünket, de a nagy épületnek ugyszólván csak vázlatát adta, a kiépítést az eszmék fejlesztő hatalmára és a nemzet bölcsességére bízta.

A szellemek tehát a régi és új közti választás útjára állítottak, de a komoly államférfi előtt egynek világosan kell állani és ez az: hogy az új alkotások által nem szabad az alaperőket gyengíteni, amelyeken a magyar állam nyugodott, nyugodott századokon át és nem szabad azokat felcserélni oly ephemer vívmányokkal, melyek inkább az elméletnek, mint a gyakorlati életnek képezik dicsőségét.

Ezredéves fennállásunk bizonyítja, hogy őseink fel tudták találni az egyensúlyt, a melynek köszönhető a nemzeti egységnek fenntartása.

Igen, a nemzeti egységnek fenntartása, az egységes államnak kiépítése, mely magyar legyen, ez volt jó és balsors közt mindig főtörekvése nemzetünknek és hála a nagy Istennek, ezer év után ma előttünk áll az alkotmányos magyar monarchia, melynek élete magyar, jellege magyar, királya magyar.

Századokon át folytatta a nemzet a küzdelmet, azért, hogy megtartsa magyarnak e hazát. Ez volt eszményképe államférfiainknak a multban, ezért rajongunk a jelenben is. Küzdött önmagáért, küzdött másokért, sokszor önkárával, de küzdött, fájdalom, önmaga ellen is; úgy, hogy a gondolkodó és aggódó hazafi elméjében nem egyszer megfordult Bölcs Leó császárnak azon állítólagos mondása: »Jugi impatiens, libertatis incapax.« Az igát túrni nem akarja, a szabadsággal élni nem tud.

Trónviszályok, melyek az ország békéjét feldúlták; a szomszéd fejedelmek és a magyar trónra áhítózó cselszövényei, melyek pártokra szakították a nemzetet; az oligarcháknak tulkapásai; a nemességnek erőszakoskodásai, melyek a nép féltelenségét és kicsapongásait felidézték, makacs pártoskodások, ezek mind-mind sötét, fekete lapok. Hanyatlottunk azért, olykor a pusztuláshoz közel állottunk, de Istennek hála! megmaradtunk.

Ezer év alatt a magyar körül minden más lett, csak ő maradt meg nemzeti szokásaiban, családi életében, faji sajátágaiban változatlanul. Még azokat sem absorbeálta, akiket mint őslakókat a honfoglaláskor itt talált, vagy később betelepített, noha ezek az ethnographiai assimilatio tapasztalása szerint a magyar elemet könnyen felszivhatták volna. Hogy ez nem történt, ez a magyar suprematiájának önérzete volt, ez öntudata volt annak, hogy ő szerezte fegyverrel e hont, ez azon erkölcsi meggyőződés volt, hogy e hazának magyarnak kell maradnia, mint az volt, amidőn Európában legelőször meg-

jelent. Mert Szt.-István, mint magyar államot vezette be azt az európai nemzetek közé, az ő, illetőleg Árpád véréből nyerte az ország királyait és később akiket választott, magyar királyoknak nevezettek. Nem volt idő, amelyben Magyarország Európa térképéről eltűnt, vagy ezen nevét elvesztette volna. Az államot a magyar teremtette és a midőn állami önállóságát megtámadtatva látta, ő volt az első, aki a küzdőterre lépett, vérét feláldozván, hogy azt megvédhesse. Az országban lakó összes népegek melléje állottak és küzdöttek vele együtt s adtak hősokeket, kik a magyar hegemoniája, a magyar név alatt, az egységes magyar állam zászlaja alatt, harcoltak és meghaltak.

A magyar állam eredete tehát egy ezredévre vezetendő vissza. Fejlődött, sokszor a viszontagságok által fejlődésében megakadályoztatott, de azon ideális szempont, hogy állami individuálitását és ennek magyar jellegét fenn tarthassa, mint aranyfonál szövődött át ezer éves küzdelmeiben. Voltak idők, a melyekben megsemmisülve lenni látszott. Sajó, Mohács, a török uralom végveszélylyel fenyegették, de a nemzet, mint a phönix hamvaiból, mindannyiszor feltámadt.

Nem adta fel ezen individualitását még akkor sem, amidőn annyi balszerencse, annyi belviszály által meggyengítve, politikai szükségből magasabb állami raison által indítatva és azon meggyőződéstől vezetettve, hogy egymaga nem állhat ellen a barbár néptengernek, mely egész Európát a Fekete-tengertől az Oczeánig elnyeléssel fenyegette, a szomszéd Ausztriához csatlakozott ugyan egy fejedelem alatt elválaszthatlanul és osztatlanul; de a Szt.-István koronája alá csatolt részekkel együtt saját külön állását biztosította.

Azóta nem ugyan absolut függetlenséggel, amit már magának a szövetségnek fogalma is kizár, de mint egy európai nagyhatalomnak egyenjogu és nemzeti individualitását minden alkalommal hangsúlyozó tagja, mint egy önálló nemzetnek minden attributumaival bíró állam áll ma Európa színe előtt.

Ami tehát a magyar történelem lapjain arany betűkkel van felírva, ami egy hosszú munkában, áldozatokban, szenvedésekben s — nincs mit tagadnunk — hibákban, de dicsőségben is gazdag multnak gyümölcse s a mi őseinknek drága hagyománya, amit sem a pragmatica sanctio, sem az 1867-iki kiegyezés nem semmisített meg, sőt inkább ezekben bírja ma is, midőn ugyanazon veszélyek, csak más formában fenyegetnek bennünket, legerősebb garantiáját: az a magyar állam egysége.

Ezen állami egység, melynek eszménye Magyarország összes népeinek egész multját betölti, mely közös áldozatok, közös dicsőség által fenntartva és annyi közös emlék által megszentelve lett, ezen ideál, melyet nem birt lerontani a hatalom időnkénti túlkapása, nem a reménytelenség sulya alatt síró hazafiui fájdalom, ezen állami egység képezi Magyarország összes népeinek elválaszthatatlan, osztatlan örökségét. Ez képezte politikai multunknak alapját, minden reményünknek és hazaszeretetünknek foglalátját, melyről ha a nemzet egyetlenegyszer lemondott volna, menthetetlenül elveszett volna.

S ezen egységes nemzet, mely születésében, növekedésében, magán- és közéletében, törvényhozásában, jogszolgáltatásában magyar volt, ezen egységes nemzet, mely mint állam, egy gondolataiban, érzelmeiben és tetteiben nemes, felséges király bölcs és Isten áldotta uralkodása alatt él, ez a nemzet ma is magyar és a haza, melyet mienknek nevezünk, magyar.

Ez a haza a mienk!

Ezer év nem bírta tőlünk elvenni; s bizunk a jó Istenben, hogy nem fogják elvenni azon törekvések sem, melyek a nemzeti egység szétbontására

irányulnak, hogy nem fogják tőlünk elvenni a vallás és haza nélküli azon századvégi eszmék sem, melyek egy ideális emberiség káprázataival becsem-pészik magukat társadalmunkba és politikai életünkbe, eszmék, melyek mellett megmarad az ember, de elvész a hazafi. Syreni hangok ezek, melyek rontanak nem fegyverrel, hanem eszmékkel, melyek lerontanak vallást, erkölcsöt, hazaszeretetet; pedig ezek képezik az egyedüli védpaizsot a nemzeti sülyedés ellen. Törültsenek el ez érzelmek és meg fog semmisülni a nemzet.

E haza a mienk! de őseinké is, kik számon kérik tőlünk a drága örökséget. A sírok, melyekben nyugszanak, nem némák. A hamvaknak is van szavuk. Őseink hagyománya nagy kincs, ez képezi gyökerét azon terebélyes fának, melyet Szt.-István, Szt.-László, annyi dicső királyaink és buzgó őseink ápoltak, melynek árnyékában ma mi, egykor pedig utódaink fognak megpihenni. Ha e fának gyökere kiszárad, utána indul az egész fa.

És hogy e haza ma is a mienk, Uraim! ismét oda mutatok a nagy fenntartóra: az Istenre! ki a legszentebb érzelmeket, a melyekkel a magyart megajándékozta: a vallásosságot, az erkölcsök nemességét s tisztaságát, a szabadságot és a hazaszeretetet felhasználta arra, hogy itt e helyen, ez áldott országban egy szabad állam létesüljön s fennálljon tanuságul annak: hogy csakis ezeknek ereje, ezeknek hatalma tarthatja fenn törhetetlenül a népeket és a nemzeteket; valamint fenntartotta nemzetünket ezer évig.

Élni fogunk, mert a jó Isten is úgy akarja. Van alkotmányunk! Népünk vallásos és szereti hazáját, nem haltak ki még azon erények, melyek multunkat oly dicsővé tették. A nagy Isten adott nemzetünknek egy fennkölt lelkü, aranyszívü királyt, ki ma a nemzettel egy, vele együtt érez és ünnepel. Dicsfény környezi őt, melylyel ritka fejedelem dicsekedhetik; népeinek szeretete, mely őszinte; hűség, mely történelmi; odaadás, mely egy büszke nemzetnek legszebb ajándéka. Élni fogunk!

Az elmondottak után indítványozom, mondja ki a vármegye törvényhatósági bizottsága, miszerint a magyar állam ezer éves fennállásának emlékét, a legbensőbb hálával az isteni Gondviselés iránt és bizalommal a jövő iránt lelkes örömmel iktatja jegyzőkönyvébe.

Ezen indítványt *Tisza István* bizottsági tag is pártolja. Indokolását a következő beszédben terjeszti elő:

Tekintetes közgyűlés!

Az öröm és hála érzelmei nyilatkoznak meg az indítványban s ama remek beszédben, melylyel ő Eminenciája azt indokolta. Az öröm és hála kifejezése tolu az én ajkamra is. Hiszen ha végig gondolunk e nemzet ezredéves történetén, mit tehetünk egyebet, minthogy hálatelt lélekkel boruljunk le az isteni Gondviselés és őseink szent emléke előtt.

Egy maroknyi nép települt le ezer évvel ezelőtt a Kárpátok tövében. Csekély epizódnak látszik ez a népvándorlás nagy rázkódtatásai között. Hiszen jöttek népek nagyobbak, erősebbek, jöttek és eltűntek. És mégis mit látunk?

E maroknyi nép nem tűnik el, hazát alapít, államot alkot és századokon át védi Európa kulturáját a mindent elsepréssel fenyegető török ellen.

E harcban kimerülni látszik a magyar, hisz csak a közelmultban, mert mi egy nemzet életében 60—70 év, a végkimerülés tüneteit vélük felfedezni

e nemzetten éppen azok, kik a legéberebb szeretettel őröködnék betegágya körül. De a legjobbak e kinzó aggodolma alaptalannak bizonyul. Uj eszmék termékenyítő hatása alatt új életre ébred nemzetünk s az ezredév küszöbét mint erőtől, önérettől, tettvágytól duzzadó fiatal nemzet lépi át.

S ha e csodás jelenség okait kutatjuk, azokat a nemzet nagy tulajdonaiban találhatjuk fel. Szébben, ékesebben jellemezte Ő Eminenciája e tulajdonságokat, semhogy az én gyenge szavam az általa mondottakat kiegészíteni tudhatná.

Csak egy vonást legyen szabad e képbe beilleszteni s ez a magyar nemzet azon tulajdona, hogy míg egyfelől betudta fogadni a fejlettebb nyugati műveltség új eszméit, saját céljai és viszonyaihoz idomította, saját egyéni vonásaival hatotta át azokat.

Ez egyéni vonások legjellemzőbbike az erős nemzeti érzület, a kifejtett közjogi érzék, mely a nemzet egysége, a nemzet ereje szempontjából indul ki s szervez minden intézményt.

A kereszténységgel együtt átveszi nemzetünk a ker. germán állam intézményeit; de míg azokat nyugaton a nemzet- és államromboló feudalizmus szelleme hatja át, mely a nemzeti egység szétszakítására és apró zsarnokok uralomra jutására vezet, addig a magyar nemzet az egységes szabad nemzeti állam felé fejleszti intézményeit. Kell-e erre megkapóbb példa, mint éppen a vármegye?

Szt.-István várispánságait, a Carroling-grófságok mintájára állítja fel; de míg e grófságokból hűbéri tulajdon válik, melyet az államfővel mindinkább lazuló hűbéri kapocs köt csak össze, míg a grófság lakossága mind teljesebb szolgáltságba kerül annak urával szemben, addig a magyar vármegye tisztán tartja meg közjogi, közhatósági jellegét és századról századra erőteljesebben fejlődő önkormányzat keretévé válik.

És itt nem fojthatok el egy megjegyzést, mely talán mindnyájunk ajkára tolu.

A vármegye fejlődésének forduló pontjára jutott.

Az állami és társadalmi viszonyok változása, a közszolgálat természetének, feladatainak átalakulása, mélyreható reform elé állítják a vármegyét.

Hajtsuk végre e reformot, de híven őseink tradícióihoz, tanuljunk a nyugattól, de ne másoljuk azt. Legyen e reform a mi egyéni sajátosságunk, a mi viszonyaink, a mi szükségleteink szülötte; legyen az minden ízében magyar s maradjon a vármegye változott formák között, a mi eddig volt, életerős szerve az önkormányzatnak, a magyar állam, a magyar nemzet életének.

Menjünk tovább tek. közgyűlés! Ha van valami, mi a magyar nemzet jogalkotó képességét, közjogi egyéniségét a maga egész eredetiségében juttatja kifejezésre, úgy ez a magyar királyság, a magyar szent korona intézménye. Soha egy nemzet közjogi egyénisége erőteljesebben, szébben, költőiebben nem nyilvánult, mint ezekben.

A királyság eszméjét nyugatról veszi át, a szent koronát Róma ajándéka gyanánt kapja nemzetünk, de mindkettőt tősgyökeres nemzeti intézménynek alakítja át.

A szent korona a magyar nemzet és állami egységének, épségének, hatalmának jelképe; az állam minden szabad polgára tagja e szent koronának, annak fénye mindnyájunk fénye, dicsősége mindnyájunk dicsősége, ereje, hatalma az egész nemzeté.

E koronát a magyar nemzet teszi királyai felkent fejére. A magyar

király hatalmának forrása: a magyar nemzet szabad akarata, e szabad nemzet jogaiban találja korlátait, önkéntes ragaszkodásában, fényének, erejének legbiztosabb zálogát.

E ragaszkodáshoz egy más nemzet loyálitása sem hasonlítható. Nem a hűbéri és theokratikus szolgai viszonyból veszi eredetét, büszkébb, önérzetesebb az minden más nemzeténél; de rendíthetlenebb s a veszély percében megbízhatóbb.

Igaz, hogy századok tapasztalatain okulva, királyválasztási jogát lekötötte s a trónöröklés rendjét törvényben szabályozta a nemzet; de ez a magyar királyság benső természetét nem változtatja meg, annak alapját a törvény, a nemzeti akarat képezi, az szabja meg feltételeit ma is s minden koronázás eskü alatt újítja meg a szent frigyét, melyre nemzet és uralkodóház két század előtt léptek egymással.

E szent frigy csak a házassággal hasonlítható össze. Nem pusztá szerződés, nem rideg érdekszövetség, mely változhatnék a viszonyok és érdekek mulékony alakulása szerint, az egész élet közössége az, kölcsönös hűség kötelezettsége mellett jó és rossz időkre, melynek diadalmaskodnia kell a változó idők minden megpróbáltatásai felett.

És diadalmaskodott is tek. közgyűlés. Diadalmaskodott még azon veszélyeken is, melyeket a benső meghasonlás, a benső ellentétek hordanak méhükben.

Ezen veszélyekből is kijutott a magyar nemzetnek.

Azon világtörténelmi processus, mely a hűbériség által szétrombolt nemzeteket, az absolutizmus kényszerére alatt kovácsolta ismét együvé, hazánkat sem hagyta érintetlenül.

A felettünk uralkodó dynasztia vezérszerepet játszott Európában s az európaszerte diadalmaskodó korlátlan fejedelmi hatalom politikáját hazánkban is próbálta érvényesíteni; itt azonban a magyar nemzet szabad intézményeiben és szabadság szeretetében legyőzhetlen akadályokra talált. Százados nehéz harcok korszaka következett a nemzetre, melyben nemzet és király törekvései, céljai, politikája között mélyreható ellentét mutatkozott. E harcokat is diadallal élte át nemzetünk; azok keserű szenvedései, a magyar nemzet szabadság szeretetét megtörni nem tudták és királyaihoz való hűségét megíngatni képesek nem voltak.

Karddal az egyik, corpus jurissal a másik kezében küzdött nemzetünk, a törvényes állapot helyreállítása volt célja a szenvedések, a küzdelmek s a győzelem mámorító pillanatában is. Voltak idők, midőn az elszakadás s egy nemzeti dynasztia alapítása könnyen kivihetőnek mutatkozott, a nemzet mindig ellentállott e kísértésnek és soha a magyar nemzet s az azt vezető nagy hazafiak nagyobbnak, nemesebbnek és bölcsőbbnek nem mutatták magukat, mint történelmünk e válságos pillanataiban. Bölcsőbbnek sem tek. közgyűlés! Mert ha mi, egy jobb kor boldogabb gyermeki, hálás kegyelettel, lelkünkben s a történelem nyugodt ítéletével eszünkben gondolunk vissza ez időkre, úgy el kell ismernünk azt, hogy apáink e törhetetlen, ez önmegtagadó jog tisztelete Lengyelország sorsától menté meg hazánkat.

Egy boldogabb kor szerencsés gyermekei vagyunk tek. közgyűlés!

Apáink vére nem folyt hiában, szenvedéseik megtermék gyümölcseiket.

Trón és nemzet között nem csupán a béke, az összhang állott helyre s az ezredév ünnepélyét nemzetünk nagy királyával együtt érezve üli meg.

Ez összhang egy jobb, szebb jövő záloga, mert hiszen nézzünk végig

a történelmen: annak legfényesebb lapjai azok, melyekre nemzet és király benső egyetértése van felírva.

Legfényesebbek azok nemcsak a nemzetre, de a dynasziára nézve is. Uralkodott és uralkodik ez számos nép felett, rendelkezett és rendelkezik derék hadsereggel, de soha a reá zudoló veszélyekkel oly büszkén nem daczolhatott, mint midőn a magyar nemzet egész erejében, egész lelkesedésében találta támaszát.

Ez összhang meg van ma és minden előfeltétel meg van arra, hogy rendithetlenül fönnálljon a jövőben. Ezt kell ápolnia mindenkinek, kinek trón és haza szívében fekszik.

Trón és haza ellen vét az, ki léha könnyelműséggel az ellentétet, vagy annak látszatát idézi fel.

Nehéz munka vár reánk a jövő ezredévben.

A népek sorsát intéző Gondviselés híu maradt önmagához, nagy és nehéz feladat elé állítja most is a magyart. Ott állunk most is a világesemények központján; egy forrongó világrész ellentétes áramlatai, szenvedélyei között. Elementáris erővel törhetnek ránk azok bármely pillanatban. Előbb vagy utóbb ütni fog a népek harczának borzalmas órája, élet és halál kérdése elé állítva a magyar nemzetet. Jaj nekünk, ha készületlenül talál!

Igaz, a béke áldásait élvezve lépünk át az új ezredévbe. Ne fecséreljük el meddő küzdelmekre ez áldott korszakot. Használjuk azt fel jól; fejlesszük, szervezzük, egyesítsük a nemzet anyagi, szellemi és erkölcsi erejét; hogyha majd a megpróbáltatás pillanata beáll, a sors hullámai egy erős egységes nemzetet találjanak magukkal szemben.

Ha így járunk el, elbizakodottság és csüggedés nélkül nézhetünk a jövőbe.

Nemzetünk e nagy évfordulóját pedig üljük meg, nemzetünk nagy multjához méltó, emelkedett és komoly hangulatban; a hála és magunkba szállás érzelmei között.

Az ünnepélyek zaja elhangzik, fénye elenyészik, de vigyük azokból az erős elhatározást lelkünkben, hogy a mindennapi élet kisebb-nagyobb gondjai, megpróbáltatásai között hiven fogjuk teljesíteni kötelességeinket.

Ez érzelmeket fejezi ki az indítvány, melyet én is elfogadásra ajánlok.

Mely két beszéd elhangzását követő lelkesedés és köztetszés zajának lecsendesülése után *Szász Auguszt* és *Bernáth István* bizottsági tagok indítványozzák, miszerint úgy *dr. Schlauch Lőrincz* bibornok, mint *Tisza István* bizottsági tag beszédje egész terjedelmében a közgyűlés jegyzőkönyvébe felvételtek, nyomás utján sokszorosítottassék és minden bizottsági tagnak, nemkülönben minden községnek megküldessék.

V é g z é s .

A honalapítás ezredik évének május hó 12-ik napján díszközgyűlésre egybegyűlt törvényhatósági bizottság, amidőn hazafias kegyelettel emlékszik meg egy hosszú és viszontagságteljes mult kiváló történeti eseményeiről, melyeknek hatása alatt, Istennek kedvező kegyelméből, hazánk és nemzetünk magát nemcsak fenntartotta, de önállóságát, alkotmányát megvédve és egyéniségét eredeti mivól-

tában megőrizve az idők folyamán egyre fejlődött és gyarapodott és ma anyagilag megerősödve és szellemileg előre haladva a legjobb reményekkel, bátran lépheti át fennállása második ezredévének küszöbét; a midőn megnyugvással konstatálja, hogy fennmaradásunk, emelkedésünk és felvirágzásunk küzdelmes munkájában az ősi intézmények féltékeny megőrzése, a nemzeti szellem gondos ápolása és a közszabadságok soha meg nem szűnő gyámolítása által e vármegye közönsége a történeti homályba visszanyuló működésével, minden időben és a legválságosabb körülmények között is szívós kitartással és lankadatlan buzgalommal résztvenni igyekezett: a magyar állam ezer éves fennállásának emlékét a legbensőbb hálával az isteni Gondviselés és bizalommal a jövő iránt hazafias örömmel iktatja jegyzőkönyvébe.

A bizottság egyszersmind elhatározza, hogy a mai közgyűlésen elmondott és emlékezet okáért egész kiterjedésökben jegyzőkönyvbe iktatott két beszéd kinyomattatván, a bizottsági tagoknak és minden községnek megküldessék.

A napirend kimerítettén, elnök főispán ur felhívására a bizottsági tagok hódolatuk kifejezésül felállva hosszan s lelkesen kiáltanak éljent Ő Felsége, az apostoli Királyra és a Hazára s ezzel a díszközgyűlés berekesztetik.

241.

A díszközgyűlésről felvett jegyzőkönyv hitelesített.

Nagyváradon, 1896. évi május 13-án.

Papp János,

főjegyző.

